

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Dionysius and Quintilian: Imitation and emulation in Greek and Latin literary criticism

Schippers, A.M.

Citation

Schippers, A. M. (2019, September 4). *Dionysius and Quintilian: Imitation and emulation in Greek and Latin literary criticism*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/76431>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/76431>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The following handle holds various files of this Leiden University dissertation:

<http://hdl.handle.net/1887/76431>

Author: Schippers, A.M.

Title: Dionysius and Quintilian: Imitation and emulation in Greek and Latin literary criticism

Issue Date: 2019-09-04

SAMENVATTING

Dit proefschrift biedt een comparatieve analyse van terminologie, theorieën en conceptualisering van retorische imitatie in Dionysius' *De imitatione* en Quintilianus' *Institutio Oratoria*, en wel tegen de achtergrond van het toenmalige Grieks-Romeinse literaire classicisme. Uit deze analyse blijkt enerzijds dat Grieken en Romeinen van een gemeenschappelijk discours gebruikmaakten om het proces van imitatie te beschrijven, anderzijds dat zij dat discours op selectieve wijze benutten ter profilering van hun persoonlijke agenda, die in belangrijke mate werd bepaald door het sociaal-culturele karakter van de kringen waarin zij verkeerden. Op grond van deze constatering kunnen zowel de overeenkomsten als de verschillen tussen noties over imitatie van Grieken en Romeinen in de eerste eeuw n.Chr. worden verklaard.

Hoofdstuk 1 ('Introduction') introduceert Dionysius' *De imitatione* (waarvan slechts fragmenten en een samenvatting van het tweede boek zijn overgeleverd) en Quintilianus' *Institutio Oratoria* 10. Beide teksten doen, onder meer in de vorm van een zogenaamde 'leeslijst' of 'canon', aanbevelingen over de retorische imitatie en emulatie van een selectie van klassiek-Griekse auteurs. Daarnaast behandelt dit inleidende hoofdstuk de twee programmatische, Platonisch-geïnspireerde verhalen die (de samenvatting van) Dionysius' tweede boek van *De imitatione* inleiden. Aan de hand van deze verhalen schetst het in kort bestek de fascinerende overeenkomsten en verschillen die bestaan tussen de terminologie en conceptualisering van imitatie in Dionysius, Quintilianus en contemporaine Griekse en Latijnse auteurs. Vervolgens verklaart dit hoofdstuk hoe het onderhavige onderzoek naar Griekse en Romeinse theorieën over literaire imitatie in het vroeg-keizerlijke Rome zich verhoudt tot het brede, moderne wetenschappelijke debat over de dialectische ideeënuitswisseling tussen Grieken en Romeinen en over de manieren waarop zij hun identiteit vormden. Tot besluit worden de structuur, inhoud en onderzoeksmethoden van dit proefschrift summier uiteengezet en toegelicht.

Hoofdstuk 2 ('Dionysius and Quintilian on Imitation and Emulation') beschrijft de manieren waarop Dionysius en Quintilianus in hun werk de begrippen μίμησις en ζῆλος/*imitatio* en *aemulatio* onderling verbinden, interpreteren en hanteren. Het betoogt enerzijds dat de overeenkomsten tussen hun interpretaties en gebruikswijzen van mimetische terminologie kunnen worden verklaard door het gemeenschappelijke discours waarvan zij deel uitmaakten; anderzijds stelt het dat de verschillen tussen hun interpretaties en gebruikswijzen van mimetische terminologie voortvloeien uit hun selectieve en adaptieve

gebruik van dat gemeenschappelijke discours. Hun selectieve en adaptieve werkwijze is een gevolg van hun uiteenlopende, sociaal-cultureel bepaalde bedoelingen met en houdingen ten aanzien van de literaire erfenis van klassiek Griekenland. Zowel Dionysius als Quintilianus lijken μίμησις en ζῆλος/*imitatio* en *aemulatio* als twee complementaire stadia te beschouwen. Zij hebben echter een verschillende voorstelling van die complementariteit. Dionysius suggereert dat μίμησις en ζῆλος gelijkwaardig zijn, elkaar impliceren als ze afzonderlijk voorkomen, van één en hetzelfde proces van imitatie deel uitmaken en daarbinnen idealiter een homogeen paar vormen. Quintilianus daarentegen laat blijken dat *imitatio* ondergeschikt is aan *aemulatio* en daarvoor geleidelijkerwijs – dat wil zeggen: gedurende de loopbaan van een retor – moet plaatsmaken. Deze verschillen tussen Dionysius en Quintilianus komen voort uit hun uiteenlopende duidingen van de begrippen μίμησις en ζῆλος/*imitatio* en *aemulatio*. Hoewel beide critici uit hetzelfde discours putten in hun beschrijving van μίμησις/*imitatio* als een technisch-creatief middel tot het scheppen van gelijkvormigheid met een achtenswaardig literair voorbeeld, brengen zij ook veel elementen uit dat discours in overeenstemming met hun eigen retorische programma. Dionysius interpreteert μίμησις als de originele re-expressie van literaire voorbeelden, terwijl *imitatio* voor Quintilianus wijst op de basale herhaling en kopiëring van literaire modellen. Wat betreft ζῆλος/*aemulatio* zijn de verschillen tussen Dionysius en Quintilianus echter nog significanter. Dionysius verstaat onder ζῆλος een stuwende zielsbeweging die wordt veroorzaakt door de bestudering van literaire voorbeelden van uitzonderlijke schoonheid. Daardoor kan de imitator zijn voorbeelden evenaren of overtreffen, maar evengoed bestaat de kans dat zijn ζῆλος degenerereert en leidt tot misplaatste competitiezucht. In Quintilianus' werk is *aemulatio* een sterk competitief gekleurd begrip, dat van overheersend belang is en bijna altijd positief geladen is. Het beduidt een literaire krachtmeting: de aanpassing, voltooiing en overtreffing van voorbeelden. Quintilianus' veelvuldige gebruik van strijdmetaforen in de beschrijving van de verhouding tussen Latijnse en Griekse literatuur is, net als zijn insisteren op *aemulatio*, suggestief voor een te behalen Romeinse *eindoverwinning* op het Griekse literaire erfgoed. Dit staat in contrast met een door Dionysius gepropageerde *herleving* van de schoonheid van klassiek-Griekse literaire meesterwerken in zowel Griekse als Latijnse literatuur door middel van μίμησις en ζῆλος.

In de hoofdstukken 3 en 4, die een tweeluik vormen, staat centraal op welke wijzen de imitatietheorieën van Dionysius en Quintilianus in praktische leesadviezen worden vertaald. Hoofdstuk 3 ('Dionysius' *On Imitation* and his Reading List of Greek Literature') werpt, door nog nauwelijks ontgonnen tekstmateriaal te analyseren, nieuw licht op Dionysius' ideeën over imitatie in zijn fragmentarisch overgeleverde traktaat *De imitatione*. Het destilleert en

reconstrueert belangrijke thema's en criteria van imitatie op grond van de overgeleverde tekstuele overblijfselen van *De imitatione*; verder toont het aan dat sommige fragmenten en testimonia waarvan de authenticiteit wordt betwijfeld, op basis van thematische en stilistische correspondenties met de rest van Dionysius' werk wel degelijk als restanten van *De imitatione* kunnen worden beschouwd. Een nauwkeurige analyse van het lange citaat uit het tweede boek van *De imitatione* in Dionysius' *Epistula ad Pompeium* leert ons in de eerste plaats dat de samenvatting van het tweede boek van *De imitatione* de originele tekst tamelijk getrouw resumeert. Ten tweede blijkt hieruit dat Dionysius' aandacht in *De imitatione* niet alleen uitgaat naar stijl (zoals de samenvatting van het tweede boek misschien doet vermoeden), maar ook naar inhoudelijke kwesties. In de derde plaats wordt duidelijk dat de verschillende literaire deugden die Dionysius noemt, in veel gevallen zowel op stijl als op inhoud betrekking hebben. Bovendien kan worden geconstateerd dat niet de essentiële deugden (ἀναγκαῖαι) die Dionysius in zijn *Epistula ad Pompeium* onderscheidt, maar de door hem als 'additioneel' bestempelde deugden (ἐπίθετοι) een cruciale rol spelen in de samenvatting van het tweede boek van *De imitatione* (en in de rest van Dionysius' werk). Van die samenvatting worden in een volgende sectie tekstdoel, publiek, inhoud en vorm besproken. De belangrijkste vaststelling in dat verband is wel dat de grote hoeveelheid aansporende formules – directieven, adhortatieve conjunctieven en verbale adjectieven, die vaak geclusterd in bepaalde secties van de samenvatting voorkomen – niet alleen duiden op het pedagogische karakter van Dionysius' werk *De imitatione*, dat als praktische gids voor toekomstige redenaars heeft gediend; ook lijken zij de sporen te bevatten van de diverse, stilistisch uiteenlopende bronnen die Dionysius heeft geraadpleegd om zijn leesadviezen met betrekking tot de genres van proza en poëzie vorm te geven. Hoofdstuk 3 besluit met een ordening en bespreking van de talloze literaire deugden die in de samenvatting van het tweede boek van Dionysius' *De imitatione* worden gebruikt om de stijlen van verschillende auteurs te kenschetsen. Hieruit blijkt dat de grote nadruk die Dionysius legt op poëtische verhevenheid en schoonheid voor retorisch-praktische doeleinden niet alleen wordt gecompenseerd door zijn aanbevelingen van prozaïsche deugden als 'helderheid' (σαφήνεια) en 'plezier' (ἡδονή), maar ook door zijn vurige pleidooi voor mimetisch eclecticisme en stilistische menging.

Hoofdstuk 4 ('From Dionysius to Quintilian. Quintilian's Reading Lists of Greek and Latin Literature') onderzoekt, in nauwe vergelijking met de in hoofdstuk 3 besproken leeslijst van Dionysius, de structuur en doelstellingen van Quintilianus' Griekse en Latijnse leeslijsten, en stelt zijn selectie en evaluatie van navolgenswaardige auteurs aan de orde. De talrijke overeenkomsten en verschillen tussen de Griekse leeslijsten van Dionysius en Quintilianus

zijn, zo betoogt dit hoofdstuk, het gevolg van hun selectieve en adaptieve gebruik van een gemeenschappelijk repertoire van taalidoom en conceptualiseringen. Voor hun theorieën van imitatie gebruiken zij vergelijkbare bouwstenen; retorische vaardigheid, brede kennis, scherpzinnige oordeelsvorming, scrupuleuze selectie van na te volgen literaire deugden en eclecticische compositie van een nieuwe tekst vormen het geraamte van hun methodologieën van imitatie. In de structuur van hun leeslijsten, maar ook in hun evaluaties van auteurs en voorkeuren voor bepaalde stijldeugden, openbaren zich niet alleen overeenkomsten, maar ook belangrijke verschillen. Waar Dionysius geneigd is zich bij de structurering van zijn leeslijst te verlaten op de leidraad van de chronologie van auteurs, ordent Quintilianus de schrijvers in zijn Griekse canon door te putten uit een amalgaam van criteria. ‘Coherentie’ tussen auteurs (dat wil zeggen: een expliciet gemaakte connectie, die vaak is gebaseerd op het principe van imitatie) en de ‘literaire superioriteit’ van een auteur (bepaald door traditionele consensus of ingegeven door de persoonlijke literaire smaak, de eigen retorische agenda en/of de voorkeuren van contemporaine literaire kringen) lijken voor hem zwaarwegender factoren te zijn in de volgordebepaling dan voor Dionysius. In zeldzame gevallen laat Quintilianus zich in de rangschikking van Griekse auteurs zelfs leiden door de (kennelijk dwingender) volgorde waarin hij hun Latijnse evenknieën laat verschijnen. Door zijn toevoeging van diverse namen van Hellenistische auteurs, die in Dionysius’ lijst ontbreken, geeft Quintilianus stem aan de toenmalige populariteit van deze schrijvers, komt hij aan de wensen van gevorderde studenten tegemoet die formeel buiten zijn aandachtsgebied vallen, en probeert hij de lacunes binnen zich nog ontwikkelende Latijnse literaire genres te ondervangen. Bovendien wekt hij door het invoegen van verschillende namen van Hellenistische auteurs de suggestie van een chronologisch continuüm tussen de klassiek-Griekse en Latijnse literatuur. Wat betreft de beoordeling van literaire kwaliteiten van verschillende auteurs gaan Dionysius en Quintilianus vaak gelijk op, maar soms bewandelen zij ook verschillende wegen. Wanneer Quintilianus een ander oordeel velt over een auteur dan Dionysius, zijn daarop bijvoorbeeld de volgende factoren van invloed: Quintilianus’ lezerspubliek van beginnelingen, het door hem streng gehanteerde principe van bruikbaarheid van een auteur in een retorische context, en de heersende literaire smaak in de Flavische Periode. Quintilianus’ stringente principe van de retorische bruikbaarheid van een auteur verklaart ook bij uitstek waarom de poëtische deugden van literaire schoonheid en verhevenheid voor hem van minder overheersend belang zijn dan voor Dionysius; Quintilianus insisteert eerder op de praktische kwaliteiten die door modernere Griekse en Latijnse auteurs aan de dag worden gelegd. Door zijn gebruik van metaforen en motieven in de Griekse en Latijnse leeslijsten frameert hij de Griekse en Latijnse

identiteit op verschillende manieren. Het beeld van een gezaghebbende en autarkische Griekse cultuur plaatst hij tegenover dat van een rijpende, veelbelovende Romeinse samenleving, die met Griekenland verwickeld is in een verhitte strijd om de literaire heerschappij. Zijn missie is er duidelijk op gericht om de Romeinen de Griekse literatuur te laten overtreffen door die te vertalen, adapteren en verbeteren. Zulke competitieve doelstellingen zijn Dionysius vreemd. Door een *herleving* van de verhevenheid en schoonheid van Griekse literatuur te bevorderen, probeert hij niet alleen de identiteit van Grieken in Rome te versterken, maar ook de ‘Attische Muze’ nog meer terrein te laten winnen dan Rome alleen haar kon bieden.

Hoofdstuk 5 (‘Greek and Roman Theories on Imitation in the First Century AD’) plaatst de mimetische terminologie, theorieën en conceptualisering van Dionysius en Quintilianus, zoals besproken in de hoofdstukken 2, 3 en 4, in een breder perspectief door verschillende Griekse en Latijnse bronnen over imitatie bijeen te brengen en met elkaar te vergelijken. Het betreft Aelius Theons *Progymnasmata*, Seneca’s *Epistula* 84, Longinus’ *De Sublimitate*, diverse brieven van Plinius, de *Dialogus de Oratoribus* van Tacitus en *Oratio* 18 van Dio Chrysostomus. Een analyse van hun gebruik en conceptualisering van de begrippen μίμησις en ζῆλος/*imitatio* en *aemulatio* brengt diverse overeenkomsten en verschillen aan het licht. Waar het hun raamwerk van imitatie betreft, zijn vooral constanten aanwijsbaar. De belangrijkste is wel dat tussen μίμησις en ζῆλος/*imitatio* en *aemulatio* sporadisch wordt onderscheiden. Wanneer de term μίμησις/*imitatio* zonder zijn partner ζῆλος/*aemulatio* verschijnt (of vice versa), dan wordt die partner vaak toch geïmpliceerd. Deze algemene tendens om aan het complex van imitatie en emulatie te refereren bij gebruikmaking van slechts één term, leidt tot een amalgaam van metaforen. Die doen sterk denken aan de beeldtaal die Dionysius en Quintilianus inzetten om de (bij hen veel duidelijker onderscheiden) noties van respectievelijk μίμησις en ζῆλος/*imitatio* en *aemulatio* te beschrijven. Net als Dionysius gebruiken sommigen van de besproken Griekse en Latijnse schrijvers het beeld van de zielsbeweging om het imitatieproces aan te duiden; anderen framen imitatie in termen van voedselvertering of door te refereren aan competitie en gretige aspiratie, zoals Quintilianus dat ook doet. De vergelijkbare ideeën en metaforen in deze verschillende bronnen suggereren wederom een gemeenschappelijk discours waaruit Grieken en Romeinen konden putten en waaraan zij konden bijdragen; de verschillen in accenten en nuances daarentegen lijken erop te wijzen dat deze auteurs vrijelijk en op eclectische wijze uit dit gedeelde discours het materiaal destilleerden dat ze konden gebruiken. Zo konden ze hun (vooral door tekstgenre en adressaat bepaalde) doelen verwezenlijken en hun literaire smaak

tot uitdrukking brengen. Ondanks hun verschillende oogmerken, motieven en voorkeuren moesten deze auteurs zich tot dezelfde twee essentiële criteria van imitatie verhouden: literaire schoonheid enerzijds en retorisch-praktisch nut anderzijds. Ook in dit opzicht blijken er duidelijke dwarsverbanden tussen Grieken en Romeinen te bestaan. Aelius Theon, Longinus en Plinius stonden, net als Dionysius, een opvallend esthetische en soms ook archaïserende invulling van imitatie voor. Dio en Tacitus daarentegen bepleitten, net als Quintilianus, een mimetische omgang met (modernere) literatuur die praktisch-gericht eerder dan esthetisch-geïnspireerd was. Deze laatste groep auteurs representeert mogelijk een nieuwe, latere fase in het Romeinse classicisme.

Hoofdstuk 6 ('Conclusion') presenteert de resultaten van dit proefschrift. Tot besluit stelt het dat de besproken Griekse en Romeinse critici niet als afzonderlijke groepen opereerden, maar gebruikmaakten van een gemeenschappelijk discours, dat hen van dié bouwstenen voorzag die zij konden benutten om hun eigen, persoonlijke agenda te profileren. Op grond van deze constatering kan men verwantschappen tussen de besproken auteurs aanwijzen die niet (uitsluitend) betrekking hebben op de vaak gebruikte parameters van 'Grieksheid' en 'Romeinsheid', maar die veeleer berusten op inhoudelijk-conceptuele denkkaders. Sommige Grieken en Romeinen omarmden het idee dat literaire schoonheid – die vaak te vinden is bij de oudere dichters en prozaschrijvers – een leidend mimetisch principe moest zijn bij de verwezenlijking van retorisch-praktische doelen; andere Grieken en Romeinen waren geneigd te benadrukken dat jonge redenaars *in spe* zich moesten concentreren op de praktische bruikbaarheid van literatuur door vooral recentere auteurs te bestuderen. Dionysius kan worden beschouwd als een belangrijke vertegenwoordiger van de eerste, Quintilianus van de tweede groep, die beide hun oorsprong hadden in dezelfde, dialogische traditie van classicistische theorievorming over imitatie in Rome.